

NOORTE OSALUSE SUURENDAMINE

Mis on noorte osalus ja kuidas seda mõjutada

Airi-Alina Allaste

Noorte osaluse toetamine on oluline eesmärk, mis on välja toodud ka Eesti noortevaldkonna arengukava 2021–2035 mitmes alateemas. Arengukavas rõhutatakse muuhulgas, et noortel peab olema võimalus valida, algatada ja luua lahendusi olulistele väljakutsetele ühiskonnas ja kogukonnas, saades selleks piisavalt infot, tuge ja tagasisidet.

Noortevaldkonnas on osalust traditsiooniliselt seostatud noorte kaasamisega ühiskondlikku tegevusse ja otsustusprotsessidesse. Selleks on loodud erinevaid organisatsioone ja osaluskogusid, mille toimimine on reguleeritud seadustes (Noorsootöö seadus; Põhikooli ja gümnaasiumi seadus; Lastekaitse seadus jne). Teema mõtestamiseks ja teadvustamiseks on konstrueeritud palju erinevaid kaasamis- ja osalusmudeleid. Näiteks klassikalisel noorte osaluse „redelil“ eristatakse kaheksat astet¹, mis iseloomustavad neile endile jäetud osaluse rolli. Kõige madalamal redelipulgal on noortega manipuleerimine (ehk teisisõnu nende endi roll osaluses on nõrk) ning kõrgeimal pulgal on noorte omaalgatuslikud ja täiskasvanutega jagatud ootused (nende endi aktiivsust tunnustatakse, hinnatakse ja arvestatakse). Selle lähenemise kõrvale on loodud teisigi, milles eristatakse osaluse erinevaid teekondi², elemente ja dimensioone³. Üldisema raamistiku moodustavad kaasamise puhul noorte informeerimine, konsulteerimine ja neile osaluse võimaldamine. Valdavalt usuvad kaasamisteooria pooldajad, et noored osalevad just nii palju, kui täiskasvanud neile selleks võimalusi annavad ja struktuure loovad.

Seda, kui hästi on õnnestunud noori kaasata, hinnatakse selle järgi, kui paljud neist osalevad erinevates ühiskondlikes struktuurides. Paljud sotsiaalteadlased, eriti politoloogid, mõõdavadki osalust organisatsioonilise kuuluvuse või valimiste kaudu. Kuna noored pole kuigi aktiivsed organisatsioonidega liitujad, on nüüdseks laialt levinud seisukoht, et nad on passiivsemad kui kodanikkond tervikuna. Seda väidet illustreeritakse sageli nende vähese aktiivsusega valimistel⁴. Samas on terve rida teadlasi pakkunud noorte vähesele osalusele erinevaid seletusi, mis osutavad eelkõige sellele, et nüüdsete noorte osalus pole väiksem kui eelmistel põlvkondadel, vaid lihtsalt teistsugune.

Uuemas teaduskirjanduses käsitletakse osalust kui noortest endist lähtuvat protsessi, kus esiplaanil on nende soovid, oskused ja tegevuste algatamine. Selles käsitluses pole ühiskonna muutmine alati esikohal, olulisem on noorte endi sotsiaalne ja isiklik areng ning demokraatliku ühiskonna toimimine. Noorte osalus võib olla isiklikum ning seotud eraelusfääri ja elustiili valikutega. See tähendab, et noortel puudub soov poliitikas kaasa rääkida erinevate organisatsioonide kaudu. Pigem väljendavad nad oma poliitilist meelsust teisiti – kas kirjutades alla konkreetsele petitsioonile, osaledes kogukonna tegevuses või siis minnes avalikule meelevaldusele, kui teema neid isiklikult puudutab.

Uuema teaduskirjanduse järgi on ka seni kodanikuallumatusena tõlgendatud illegaalsed protestid üks osaluse vormidest. Üksikud autorid on esile toonud ühiskondliku aktiivsuse eraldi vormina ka antidemokraatlikul ja autoritaarsel moel osalemise. Neil juhtudel seatakse kahtluse alla kehtivad

¹ Hart, R. (1992). *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Centre.

² Shier, H. (2001). Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, vol. 15(2), lk 107–117.

³ Kudva, N. ja Driskell, D. (2009). Creating space for participation: The role of organizational practice in structuring youth participation. *Community Development*, 40(4), lk 367–380.

⁴ Dalton, R. J. (toim.). (2011). *Engaging Youth in Politics: Debating Democracy's Future*. New York: IDEBATE Press; Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. New York: Cambridge University Press; Franklin, M. N. (2002). The Dynamics of Electoral Participation. *Comparing Democracies*, vol. 2, lk 146–168.

reeglid ja demokraatlikud väärtused⁵. Tüüpiliseks sellise käitumise puhul on grüpidentiteedi loomine agressiivse vastandumise kaudu negatiivses valguses tajutavatele 'teistele', mis viib vihakõneni sotsiaalmeedias või vahel ka aktsioonideni tänaval.

Samas on piir deviantse käitumise ja tajutud ohu vahel õhkõrn. Õiguslik raamistik soodustab mõningatel juhtudel noorte osaluse deviantseks defineerimist ka juhul, kui tegelikult noored ei käitu antidemokraatlikult. Näiteks on loomade õiguste eest võitlejad kogenud, et tekib 'moraalne paanika'⁶ ning noorte aktivismis kahtlustatakse alusetult potentsiaali õigusrikkumiseks⁷. Noori peetakse sageli ebaküpseks ja selle asemel, et võtta neid teatud teemade puhul tõsiste partneritena, kelle arvamust kuulata, keskendutakse nende ühiskondlike ettevõtmiste puhul vaid õiguslikele formaalsustele. Ka kliimaaktivistide puhul on täheldatud, et nende sõnum läheb kaduma, kuna otsitakse nende tegevustes reeglitest üleastumisi.

Ükski eespool nimetatud grupp – organisatsioonides osalejad, apaatsed, või antidemokraatlikud noored – ei ole siiski noorte seas valdav. Kõige rohkem on praegu ehk neid noori, kes soovivad argisemal tasandil ühiskonda mõjutada ja oma häält kuuldavaks teha. Üks tüpaaž neist on valvekodanikud (*standby citizens*)⁸, kes hoiavad end kursis ühiskonnas toimuvaga ning on valmis tegutsema, kui tunnevad, et neid vajatakse ja neil on võimalus mõjutada valdkondi, mis on neile tähtsad. Need noored võivad tunduda poliitiliselt passiivsed, nende tegevus jääb poliitikakujundajate jaoks nähtamatuks, kuid nad mõjutavad ühiskonda igapäevasesemates ning loomingulisemates vormides. Praegu räägitakse kodanikufantaasiast (*civic imaginations*)⁹, mida peetakse oluliseks kultuurilise aktivismi ergutamises ning ka mängulises kodanikuks kujunemises¹⁰

Noortel võib olla lihtsam suhestuda poliitikaga läbi nalja ja iroonia, olgu siis poliitiliste meemide või humoorika protestikultuuri kaudu. Sellega seonduvalt on käibele toodud mõiste 'absurdikodanik' (*silly citizenship*)¹¹, mille abil rõhutatakse, et komöödia, satiir ja laialt levinud klipid võivad kergemini inimeste tähelepanu poliitilistele teemadele kui traditsiooniline meedia. See mõistagi ei tähenda, et poliitiline osalus toimub vaid mängu ja naeruga. Suur osa noori osaleb aeg-ajalt aktivistide korraldatud üritustel; aktsioonides, mida algatatakse fändomis või subkultuurilises keskkonnas; avaldab meelsust alternatiivmuusika või tänavakunsti kaudu; osaleb erinevatel viisidel sotsiaalmeedias jpm. Selliseid tegevusi aga ei käsitle sageli poliitilise osalusena ka noored ise ning veel vähem oskavad seda osalusena näha poliitikakujundajad.

Lisaks olemasolevatele kaasamise meetoditele, mis sageli jõuavad vaid väiksema osa võimekate noorteni, on oluline ehitada sild ka nendeni, kes siiani on pigem kõrvale jäänud noorte osaluse võimestamiseks loodud tegevustest. Euroopa Liidu Noortestrategias 2019–2027 rõhutatakse muu hulgas, et oluline on tunnustada noorte iseorganiseerumisel tekkinud struktuure, kaasata nende häält

⁵ Banaji, S. (2016). A critical approach to the study of young people and active citizenship in the European Union. *Deliverable 2.1: Towards an integrated theory of Youth Active Citizenship in the European Union*. CATCH-EyoU Project.

⁶ Cohen, S. (1972). *Folk Devils and Moral Panics*. London, New York: Routledge.

⁷ Allaste, A.-A. ja Pirk, R. (2020). Teismeliste radikaalide mäss või maailmaparandajate algatatud uus elustiil? Allaste, A.-A., Nugin, R. (toim.). *Noorteseire aastaraamat 2019–2020. Noorte elu avamata küljed*. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus, Tallinna Ülikool.

⁸ Amnå, E. ja Ekman, J. (2013). Standby citizens: diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, 6(2), lk 261–281.

⁹ Jenkins, H., Peters-Lazaro, G. ja Shresthova, S. (2020). *Popular Culture and the Civic Imagination: Case Studies of Creative Social Change*. New York University Press.

¹⁰ Glas, R., Lammes, S., Lange, M., Raessens, R. ja Vries, I. (2019). *The Playful Citizen: Civic Engagement in a Mediatized Culture*. Amsterdam University Press.

¹¹ Hartley, J. (2010). Silly citizenship. *Critical Discourse Studies* 7(4).

otsustusprotsessidesse, arendada innovatiivseid ja alternatiivseid vorme kaasärääkimiseks ning teadvustada ja edendada osalus kogemuse kaudu õppimist.

Varasematest uurimustest ilmneb, et võrdlemisi suur osa Eesti noori eelistab paljuski individuaalsemaid osalusviise¹², nagu näiteks ühiskonna mõjutamine tarbimise kaudu ning osalemine kogukondlikus või kultuurilises tegevuses. Levinud on sotsiaalmeedias info otsimine ja kuigivõrd ka arvamuse avaldamine. Selliste osalusviiside tunnustamine ja toetamine aitaks kaasa noorte mõistmisele ja nende kuvandile, samas võiks noorte vaatenurkade sissetoomine mõjutada positiivselt ka kodanikuharidust. Oluliseks väljakutseks jääb aga võimaluste ja keskkondade loomine, mis tekitaks laiemas ringis huvi lihtsamini kaasa lüüa formaalsemates osalusvormides nagu omavalitsuste otsuste teadlik mõjutamine või valimistel hääletamine.

¹² Näit. *Noorteseire aastaraamat 2017–2018. Noored ja Osalus*. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus, Tallinna Ülikool; Allaste ja Pirk 2020.